

podmienky zmyslového bytia — miesto a čas, a končí sa pojмами, ktoré vyjadrujú zmeny a nimi vyvolané stavy. Aj samotný počet 10 je dost ľubovoľný (snáď vzdialený ohlas desiatich dvojíc kategórií u pytagorovcov a záľuba pre desiatku u Platóna a jeho žiakov), čo vyplýva aj z toho, že všetkých desať kategórií uvádza Aristoteles iba na dvoch miestach (v Kategóriách a v Topikách), kým v ostatných dielach kategórie vlastníctva a polohy sú vynechané. Dokonca sám Aristoteles redukuje ich počet v niektorých dielach až na tri (podstata, stav, relácia), ba nachádzame tiež uvádzané len dve (podstata a prípady). Táto skutočnosť sa uvádza ako dôkaz, že Aristotelove Kategórie patria k jeho prvým dielam napísaným ešte za jeho prvého pobytu v Aténach (367 — 347).

Keďže Aristoteles ešte nerozlišoval dost presne medzi slovami a pojмами, naplňuje svoje kategórie gramatickými určeníami, ktoré mu vyplynuli z rozboru vety. Pritom Aristoteles vyberá z vety iba tie slová, ktoré majú význam aj mimo vetnej súvislosti, čiže tie slová, ktorým odpovedá niečo v skutočnosti. Keď preto porovnávame Aristotelove kategórie s druhmi slov, zisťujeme, že kategórii podstaty odpovedajú podstatné mená, kategórii kvality adjektíva, kategórii kvantity číslovky, kategóriám času a miesta adverbiá času a miesta, kategórii polohy neprechodné slovesá, kategórii činnosti aktívne slovesá, kategórii trpnosti pasívne slovesá atď. Na základe tejto skutočnosti strácajú niektoré Aristotelove kategórie svoju oprávnenosť (kategória polohy, činnosti, trpnosti a vlastníctva), ba dokonca na základe výkladu samého Aristotela nemožno dobre obhájiť ani samostatnosť kategórií času a miesta.

V tretej tematickej časti (10. — 15. kap.) označovanej v stredovekej logike ako postpraedicamenta preberajú sa pojmy „prvší“, „súčasný“, „pohyb“, „mať“ (vl. kategória vlastníctva), ďalej „protiklad“, „protirečenie“ a „zbavenosť“.

Uvádzané nedostatky a nedôslednosti nielen Aristotelových kategórií, ktoré boli najmä v novšej dobe podrobené radikálnej kritike J. St. Millom, ale aj ďalších jeho logických diel musíme však chápať z hľadiska historickej podmienenosti celého jeho filozofického systému. Neuberajú však nič na význame Aristotela ako jedného z popredných svetových mysliteľov, ktorého vedecké a filozofické diela patria k základným pilierom fudskej vzdelanosti. Jeho pojmová logika obohatená niektorými prvkami stoeckej výrokovkej logiky udržala sa ako známa klasická (tiež školská) logika cez celý stredovek až do najnovšej doby. A Kategórie popri svojej nielen historickej ale aj filozofickej cene sú podnes dobrým úvodom do štúdia Aristotelovej filozofie vôbec.

Porozumenie tohto Aristotelovho diela uľahčuje bohatý poznámkový aparát (s. 63 — 75 petitom) starostlivo vypracovaný A. Křížom a K. Berkom ako aj pomerne rozsiahla úvodná štúdia K. Berku, poskytujúca výstižné poučenie o Aristotelovom logickom odkaze (s. 5 — 14) a dôkladný filozofický rozbor Aristotelovho učenia o kategóriách s prihliadnutím aj na ostatné jeho filozofické diela, najmä logické (s. 14 — 29).

S uznaním sa treba vyjadriť aj o samom preklade Aristotelových Kategórií. Aristotelove diela sú už v samom preklade náročné. Tým väčšiu a zodpovednejšiu úlohu má prekladateľ. A. Kříž svojimi doterajšími hodnotnými prekladmi Aristotela (Étika Nikomachova, 1937, Politika, 1939, O duši, 1942, Metafyzika, 1946, Rétorika, 1948 a Poetika, 1948) ako aj niektorými štúdiami z oblasti Aristotelovej filozofie dokázal, že je dnes najpovolanejším prekladateľom Aristotela v českej prekladovej literatúre. Toto hodnotenie potvrdzuje aj jeho preklad Aristotelových Kategórií. Treba si len priať, aby sa v jeho preklade popri logických spisoch Aristotela čoskoro objavila aj Aristotelova Fyzika, dosiaľ do češtiny nepreložená, ktorá patrí taktiež medzi základné filozofické diela Aristotela.

Na záver treba vysloviť len želanie, aby sa konečne aj u nás začalo pomýšľať na prekladanie základných filozofických diel Aristotela.

J. Špaňár

O SOCIALISTICKÉM VLASTENECTVÍ

Všechny otázky, týkající se socialistického vlastenectví a internacionalismu, jsou velmi důležité pro šíření a upevňování vědeckého světového názoru a socialistických vztahů mezi lidmi našeho státu. S tím ovšem souvisí i boj proti buržoasnímu nacionalismu a kosmo-

politismu. A právě zasedání ÚV KSS ve dnech 9. a 10. 1. 1958 vyzdvihlo tento komplex problémů na prvé místo v ideologické práci v současné době, ukázalo na nutnost mnohem hlouběji a konkrétněji rozebírat tyto otázky, důsledněji odhalovat všechny formy projevu buržoasní ideologie a účinněji napomáhat pronikání socialistického uvědomění.

Přestože se jedná o problémy prvořadé důležitosti, chyběla nám dosud v naší literatuře obsáhlejší práce věnovaná socialistickému vlastenectví a internacionalismu s přihlédnutím k našim podmínkám přechodu k socialismu. Mnohdy zůstávala proto i sama propagandistická činnost na povrchu a její působení se neodrazilo v dostatečné míře v praxi.

S tím větším zájmem a očekáváním byla přijata práce dr. Eriky Kadlecové, kandidáta filosofických věd, nazvaná *Socialistické vlastenectví* (vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze). Svým rozsahem i snahou využívat v plné míře materiálu z naší historie, spojit logické řešení problému s historickým postupem, vzbudila v nás tato kniha značné naděje. Nakolik se jí je podařilo splnit?

Myslím, že hlavní otázkou, kterou si po prostudování *Socialistického vlastenectví* položíme, bude otázka celkového metodického přístupu a zaměření knihy. Postrádáme tu především předmluvu, která by vytyčila úkoly díla, v jakém rozsahu a hloubce je autorka chce rozebírat, a dále jakým čtenářům je práce určena (pokud jde o stupeň teoretické vyspělosti). Je to snadno odstranitelný nedostatek, jehož opominutí odpovědným redaktorem může vyvolat určitá nedorozumění nebo zklamání. Daleko závažnějším problémem je jasné určení a charakter práce: jde o dílo z oblasti vědeckého komunismu nebo z oblasti vědecké etiky? Problematika, v knize rozebíraná, patří do obou věd, ale každá z nich ji řeší z poněkud odlišného aspektu, klade na prvé místo poněkud odlišné stránky této problematiky. Domnívám se, že samo vyjasnění této otázky mělo být uvedeno na počátku celé práce, nebo alespoň mělo vyplynout z celého jejího obsahu. Bohužel tomu tak není. Záložka knihy sice mluví o filosofické práci, ale soudíme-li podle vlastního obsahu, měla autorka pravděpodobně více na mysli dílo z oblasti vědeckého komunismu. Jak se tato základní neujasněnost projevuje ve svých důsledcích, ukážeme si později.

E. Kadlecová se snaží ve svém výkladu uskutečňovat jednotu konkrétního a abstraktního, historického a logického. Zatím co v některých částech práce se jí tento metodický postup daří, v jiných jsou historické pasáže neorganicky včleněny a logický rozbor je provádněn nezavíselé na nich (na příklad celá první kapitola knihy je zbytečná, neboť podává jen historický přehled, který se v dalších kapitolách stejně opakuje ve spojitosti s logickým rozбором).

Dalším závažným problémem, který si měla autorka vyřešit, bylo vymezení podstatných otázek (a těm pak bylo třeba věnovat hlubší rozbor) a určité opominutí výkladu otázek v dané souvislosti druhořadých. Četba knihy v nás však vzbudí dojem, že se E. Kadlecová snaží říci o všem alespoň něco, a tak si sama here možnost hlouběji proniknout ve svém výkladu a někdy zůstává jen na tom rozboru problému, který nám poskytují běžné a stručné propagandistické články v denním tisku. Úkolem knihy je však přece jít hlouběji, všestranněji osvětlit zkoumaný problém, přinést čtenáři něco nového a obohatit tak jeho vědění. Na příklad v kapitole věnované přímo socialistickému vlastenectví se podrobně rozebírá i kolektivismace venkova, odumírání státu, rozdílnost našeho státního zřízení od sovětského, otázka kulaků, zostřování třídního boje, organizační zásady marxistické strany a řada dalších problémů. Celá kniha tak spíše připomíná učebnici základů vědeckého komunismu (třebaže ne-soustavnou) než důkladnou monografickou práci.

Předjme však k vlastnímu obsahu díla! První kapitola je věnována stručnému historickému objasnění vzniku lidově demokratického Československa. Zde pochopitelně rozbor zůstává u všeobecně známých závěrů a vytkli bychom určité opominutí vývoje politické situace v t. zv. slovenském štáte. Teprve ve druhé kapitole, zabývající se kosmopolitismem a nacionalismem české buržoasie, nacházíme podrobnější rozbor vzniku a historického vývoje těchto dvou forem buržoasní ideologie v českých zemích. Výstižně je tu po této straně odhalena zvláště t. zv. skupina Hradu (Masaryk, Beneš a další) a v protikladě k nacionalistickým a kosmopolitickým tendencím je líčen boj KSČ. Tato kapitola, která je dovedena až do současnosti, je nejzdařilejší částí celé práce. Jen by bylo prospešné ještě podrobněji

rozebrat současné projevy buržoasního nacionalismu a kosmopolitismu. Rovněž i rozbor v oblasti umění by měl být daleko důkladnější. Po stručné kapitole o vzájemném vztahu nacionalismu a kosmopolitismu je další obsáhlá část knihy věnována socialistickému vlastenectví. Po výstižném rozboru tohoto pojmu přechází však autorka k prostému výčtu (i když v historickém sledu) jeho projevů, velmi často přechází k podrobnému řešení druhořadých otázek a sám vědecký rozbor socialistického vlastenectví na podkladě uvedeného materiálu je příliš zjednodušený. I v této kapitole je problematika socialistického vlastenectví ve vztahu k umění omezena na všeobecné proklamace, aniž tu bylo využito v tomto směru velmi cenných myšlenek Zđ. Nejedlého. Závěr práce obsahuje výklad o vědecké jednotě socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu.

Chápeme-li knihu jako dílo z oblasti vědeckého komunismu, postrádáme zde zevšeobecnování zkušeností z ostatních zemí socialistického tábora (i když by tu stálo v pozadí, tak přece jen při celkových uzávěrech je nutno je vzít do úvahy). Zároveň i sám způsob řešení národnostní otázky v lidově-demokratickém Československu, zvláště ve vztahu k národnostním menšinám, by zasluhoval více místa, zejména pak proces vytváření socialistického vlastenectví u jejich příslušníků. Jistě je škoda a zároveň nedostatek, jestliže na příklad problém Cikánů je v této souvislosti zcela opominut, ačkoli právě při konkrétním řešení této otázky (ve vztahu k socialistickému vlastenectví) mohla tato práce přinést mnoho cenného a užitečného. Čtenáři bude chybět i podrobný obsah nebo věcný rejstřík, který by umožnil rychlou orientaci v knize.

Budeme-li však recenovanou práci pojímat jako dílo z oblasti etiky, musíme pak vytknout celou řadu jiných nedostatků, na příklad nevymezení místa principu socialistického vlastenectví a internacionalismu v systému vědecké etiky a neurčení vztahu tohoto principu k etickým kategoriím (na př. k svědomí, štěstí, povinnosti). Pak ovšem bude řada problémů, v knize stručně rozebíraných a patřících do vědeckého komunismu, zbytečná a naopak, nám bude chybět podrobnější objasnění ústředního tématu po morální stránce i využití dosud získaných poznatků vědecké etiky.

Není snad třeba podrobněji ukazovat, jak se tato základní nejasnost charakteru práce negativně projevuje na její hodnotě, i když se jedná o dílo převážně popularisačního zaměření.

Práce E. Kadlecové *Socialistické vlastenectví* je první obsáhlou knihou s touto problematikou v naší produkci politické literatury. Dobře a přesvědčivým způsobem zpracovává materiál k otázce vývoje nacionalismu a kosmopolitismu u české buržoasie a v protikladu ukazuje formování socialistického vlastenectví a internacionalismu u dělnické třídy a postupně i u ostatních pracujících. Čtenářům, kteří nemají žádné předběžné politické vzdělání, usnadňuje plné pochopení všech otázek jejich podrobnějším výkladem, i když jde o základní poučky a znalosti, které nejsou v přímém vztahu k zkoumanému problému. To však na druhé straně vede k určité mnohomluvnosti, k odbíhání od základního tématu a k snižování pozornosti i zájmu u teoreticky vyspělejších čtenářů. Přístupnost výkladu je mnohdy spojována s dovedným využitím dokumentů a beletrie, ale jindy se omezuje na novinářským stylem (ve špatném smyslu toho slova) opakované argumenty i celé pasáže, známé každému, kdo čte denní tisk. Přesvědčivosti některých tvrzení nepřispívá přebírání citátů z „druhé ruky“, kdy citáty z knih a článků z kapitalistických zemí jsou uváděny podle našich novin a ne přímo z původních pramenů.

Pro své bohatství zpracovaného materiálu, správné objasnění základních otázek a vysvětlení základních politických problémů se kniha jistě stane (přes zmíněné nedostatky) dobrou a užitečnou pomůckou pro všechny propagandisty. V dnešní situaci je pak takto přístupně psaná a podrobně materiálově fundovaná práce tím prospěšnější v našem boji proti buržoasnímu nacionalismu a kosmopolitismu. Od takto obsáhlého díla jsme však očekávali i určité nové poznatky, odhalení nových stránek zkoumaných problémů, hlubší rozbor (třebaže jde v prvé řadě o práci popularisační), a toho je zde málo. A tak znamená tato kniha, přes své některé cenné a podnětné postřehy, jen malý přínos pro rozvoj vědeckého zkoumání této problematiky.

J. Kánský